

PAUL GINSBORG, *Una història de la Itàlia contemporània. Societat i política 1943-1988.*

(Traducció: TNC)

Itàlia a mitjans dels anys 50 era encara, en molts aspectes, un país subdesenvolupat. El seu sector industrial podia presumir d'alguns elements avançats en la producció d'acer, automòbils, energia elèctrica i fibres artificials, però aquests es trobaven limitats geogràficament, principalment al nord-est del país, i el seu pes en el conjunt de l'economia nacional era relatiu. La majoria dels italians encara es guanyaven la vida, si és que se la guanyaven d'alguna manera, en els sectors tradicionals de l'economia: en petites empreses tecnològicament endarrerides, a l'administració pública, en una gran proliferació de petits comerços o botigues, i a l'agricultura. El nivell de vida es mantenia molt baix. L'any 1951 l'elemental combinació d'electricitat, aigua potable i excusats domèstics es podia trobar només en un 7,4% de les llars italianes.

L'agricultura era encara de lluny el sector majoritari. En el cens de 1951, la categoria «agricultura, caça i pesca»

representava el 42,2% de la població activa, i aquesta xifra augmentava al 56,9% al sud del país. Excepte per les dinàmiques i pròsperes granges a les planes del riu Po, l'agricultura italiana presentava una imatge d'endarreriment substancial, amb taxes de creixement inferiors a les de Grècia o Iugoslàvia. Els anys '50 veieren un marcat increment en la fragmentació de la propietat. A les àrees centrals de la península, el tradicional sistema de parceria va començar a decaure ràpidament. Els joves camperols cada cop eren més reticents a seguir els passos dels seus pares; els propietaris van veure com disminuïa el seu marge de beneficis i la seva autoritat; la fluctuació de les terres en el mercat va animar-los a vendre's les terres, la majoria de vegades directament a les pròpies famílies dels parcers. Al sud, com ja hem vist, un procés similar de venda de terres estava en marxa, i els pagesos al llarg de la península es beneficiaven de la llei de febrer de 1948 que havia establert el sistema d'hipoteques rurals reemborsables en quaranta anys. L'efecte d'aquesta venda de terres i de la reforma agrària va ser el d'augmentar prop d'un 10% la quantitat de minifundis en el període 1947-55.

Aquest increment de la propietat no va donar lloc a una època daurada de l'agricultura camperola. [...] Per a una minoria de les noves propietats, situades a les àrees fèrtils i amb l'ajut de les mesures reformistes i les obres públiques de la *Cassa del Mezzogiorno*,¹ el camí era obert cap a un cultiu especialitzat i una producció pel mercat; per a la majoria de propietats, situades a les regions muntanyoses, no hi havia tals perspectives. En aquestes regions, tant al centre com al sud, les propietats agrícoles eren massa petites, pobres i disperses, i els ajuts estatals tan limitats, que no era possible res més que l'agricultura de subsistència. D'aquesta manera la propietat de la terra, l'etern somni dels pagesos italians, s'havia generalitzat; però les condicions i l'abast de la propietat oferien tan sols un mitjà de pura subsistència en lloc de prosperitat.

Per a molts milions de persones pertanyents a la població rural no hi havia ni tan sols el consol d'una petita parcel·la

¹ La Cassa del Mezzogiorno va ser un ens públic italià creat a la dècada de 1950 per fomentar el desenvolupament de la regió italiana del Mezzogiorno, molt endarrerida socio-econòmicament respecte a la resta del país. Va realitzar actuacions de millora d'infraestructures (hídriques, viàries, portuàries i aeroportuàries), de millora de l'agricultura i productivitat agrària, d'incentiu a projectes industrials, finançament d'iniciatives turístiques, protecció del patrimoni cultural, formació professional i ordenació del territori. (N. del T.)

de terra. L'any 1953 els exàmens parlamentaris sobre la desocupació estimaven que el 48% dels treballadors rurals del sud es trobaven en una situació dramàtica de subcontractació, i les xifres del centre (43,8%) i el Vènet (41,3%) només eren una mica millors. Als anys '50, com durant les dècades anteriors, aquest ampli exèrcit de reserva de mà d'obra tan sols va poder trobar una satisfacció molt parcial per a la seva fam de treballar.

Una sortida era l'emigració. Aquesta va prendre diferents formes, la més dramàtica de les quals fou l'emigració a ultramar, cap a les Amèriques i Austràlia. Entre 1946 i 1957 el nombre d'aquells que van marxar d'Itàlia en direcció al Nou Món va superar en 1.100.000 el nombre dels que van tornar: 380.000 es van instal·lar a l'Argentina, 166.500 al Canadà, 166.000 als EUA, 138.000 a Austràlia i 128.000 a Veneçuela. La majoria eren artesans o camperols amb propietats, més que no pas treballadors sense terra, prop del 70% eren del sud, i cap el 1957 molt d'ells s'havien establert ja definitivament a l'estranger. Als pobles de Calàbria, Amèrica del Sud era anomenada *e d'u scuordo*, la terra de l'oblit.

Un altre patró d'emigració, de tipus bastant diferent, va ser cap al nord d'Europa. Entre 1946 i 1957 el nombre d'aquells que van marxar cap al nord superava en 840.000 els que van tornar: la major part (381.000) s'instal·là a França, seguit de Suïssa (202.000) i Bèlgica (159.000). Aquests emigrants tendien a anar-se'n períodes més curts, contractes entres sis mesos i un any, i consideraven la feina a l'estranger més com una solució temporal que no pas definitiva als seus problemes.

Dins de la pròpia Itàlia, el Triangle Industrial² exercia només un impuls limitat en aquests anys, sobretot a les poblacions rurals de Llombardia, Piemont i el Vènet. Totes les ciutats petites i mitjanes de la península atreïen una certa aflluència de treballadors rurals a la recerca de feina, principalment en el sector de la construcció. També es troben petits però significatius fluxos d'immigrants, principalment treballadors rurals, des del sud profund cap a altres àrees rurals d'Itàlia (Toscana, el camp de Bolonya i la costa de Ligúria).

² Àrea d'intensa producció industrial al nord d'Itàlia constituïda pels diversos districtes industrials entre les ciutats de Milà, Torí i Gènova, considerada la columna vertebral de l'economia italiana. (N. del T.)

Tots aquests moviments de població, així com l'augment del nombre de propietaris camperols de la terra i l'efecte de les mesures de reforma i la Cassa, evidencia que el món de la Itàlia rural no es va mantenir immòbil durant la dècada dels '50. No obstant això la continuïtat encara superava amb escreix el canvi. Quan a mitjans de la dècada dels '50 el sociòleg americà Edward Banfield visità el poble de Chiamonte a Basilicata, va convèncer el camperol Carlo Prato de portar un diari de l'any 1955. Prato, de 43 anys i casat amb dos fills, va aconseguir treballar 180 dies aquell any. Al desembre i el gener va estar contractat en una premsa d'oli d'oliva en un poble proper, dormint a barraques, treballant des de les dues de la matinada fins a les nou de la nit i obtenint a canvi tres àpats, uns pocs diners i mig litre d'oli al dia. Després va estar aturat fins que va trobar feina en una brigada de construcció de carreteres a unes tres hores a peu de casa seva. A l'estiu va aconseguir un salari decent treballant per als grans propietaris rurals del seu poble, però durant els mesos de tardor no va trobar feina de cap tipus i va passar el temps a la seva minúscula parcel·la. La família Prato vivia en una casa de propietat de només una habitació. A l'estiu convivia amb les mosques. No tenien aigua potable, ni

electricitat, ni excusat. Tot i que l'hivern a Chiaramonte era fred i humit, la jaqueta de Prato era l'única peça de roba d'abric que tenia tota la família. La dona de Prato patia permanentment de mala salut.

Els anys 1958-63 van veure l'inici de la revolució social que estava a punt de capgirar completament el món de Carlo Prato. En menys de dues dècades Itàlia va deixar de ser un país camperol i es convertí en una dels majors països industrials d'Occident. El mateix paisatge, així com els habitatges i les formes de vida, van canviar profundament. [...]

EL MIRACLE ECONÒMIC

a) Orígens

El període 1950-1970 va ser una època daurada per al comerç internacional. En aquell temps el comerç i els béns manufacturats s'incrementaren sis vegades; el grau d'integració econòmica dels principals països industrials va aconseguir noves fites; i la producció en massa per als mercats massius, tant interns com externs, va produir un

nivell sense precedents de prosperitat. El fordisme (la producció en massa automatitzada de béns de consum) i el consumisme es convertiren en els dos déus de l'època.

Com va ser que Itàlia, lluny de jugar un paper menor en aquest temps d'expansió, n'acabés esdevenint un dels protagonistes? Les raons són moltes, i no existeix un consens general entre els economistes. Naturalment el final del proteccionisme tradicional italià ha de ser considerat de primera importància. Mentre que l'Espanya de Franco, amb una estructura economia similar a la d'Itàlia l'any 1945, es va mantenir durant molts anys aïllada de les principals tendències del negoci europeu, Itàlia, com hem vist, estava al primer pla de la integració econòmica europea. Molts empresaris italians veieren amb recels injustificats aquesta sobtada exposició als vents de la competitivitat europea. De fet, la indústria italiana va assolir prou nivell de desenvolupament tecnològic, i tenia una gamma prou diversificada de productes, per ser capaç de respondre positivament a la creació del Mercat Comú. Els sectors avançats eren de proporcions modestes, però arreu hi havia empresaris, enginyers, dissenyadors i experts artesans llestos per enfrontar-se al repte.

Fins i tot abans del miracle, algunes àrees s'havien començat a expandir de manera radical. L'any 1953 Vittorio Valletta va decidir invertir fortament en una línia de producció gegantina per a l'últim model de FIAT. Dos anys després l'era massiva de l'automobilisme a Itàlia va ser anunciada per una processó multicolor a través dels carrers de Torí del nou model de FIAT 600. En el mateix període, la ferotge competència entre ENI, Edison i Montecatini va produir grans avenços en la indústria petroquímica italiana i en la producció de cautxú sintètic i fertilitzants. El Pla Marshall, amb la seva afluència de maquinària americana i el seu saber fer, també va obrir nous horitzons per a moltes empreses italianes.

El final del proteccionisme, lluny de significar una catàstrofe, va revitalitzar el sistema productiu italià, forçant la modernització i recompensant aquells sectors que ja estaven en marxa. [...]